

Katedra Zarządzania i Marketingu, Wydział Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie
ul. S. Leszczyńskiego 58, 20-068 Lublin
e-mail: lukasz.kopinski@up.lublin.pl, eugenia.czernyszewicz@up.lublin.pl

ŁUKASZ KOPIŃSKI, EUGENIA CZERNYSZEWICZ

Charakterystyka grup i organizacji producentów owoców, warzyw, grzybów i ziół w Polsce w aspekcie wdrażania systemów jakości

Characteristics of the groups and organizations of fruit, vegetable, mushrooms
and herbs producers in terms of implementation of the quality systems

Streszczenie. Uwarunkowania prawne i rynkowe sprawiają, że problematyka jakości i zarządzania jakością w ogrodnictwie jest istotna dla wszystkich uczestników rynku produktów ogrodnictwa. Zapewnienie jakości owoców i warzyw jest realizowane m.in. poprzez wdrażanie systemów i standardów jakości. Celem pracy jest określenie liczby i rodzaju posiadanych certyfikatów jakościowych w grupach i organizacjach producenckich zróżnicowanych ze względu na formę prawną, liczbę członków, okres powstania, profil produkcji, położenie w kraju, kierunki sprzedaży oraz strukturę własności. Z badań wynika, że najbardziej popularnym standardem jakościowym wdrażanym i certyfikowanym w grupach i organizacjach producentów produktów ogrodnictwa jest standard GlobalG.A.P.

Słowa kluczowe: grupy producentów, organizacje producentów, owoce, warzywa, systemy jakości

WSTĘP

Ustawodawstwo dotyczące zapewnienia jakości i bezpieczeństwa produktów żywnościowych oraz rosnące wymagania konsumentów sprawiają, że problematyka jakości i zarządzania jakością w ogrodnictwie jest istotna dla wszystkich uczestników rynku produktów ogrodnictwa [Czernyszewicz 2012]. Ważnym elementem wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw jest integracja producentów. Głównie bowiem poprzez grupy i organizacje producenckie sektor otrzymuje wsparcie z funduszy europejskich, dzięki którym wzmacnia swój potencjał produkcyjny, poprawia jakość produktów i konkurencyjność. Wsparcie organizacji rynku ogrodnictwa w Polsce, a więc także grup

i organizacji producentów, jest realizowane praktycznie od akcesji do UE. Od tego czasu notuje się istotny wzrost liczby i potencjału tych organizacji [Czernyszewicz i Pawlak 2012]. Wsparcie finansowe grup i organizacji producentów zapewnia większe możliwości dostosowania produkcji do wymagań rynku pod kątem wielkości produkcji, asortymentu, terminu dostaw czy poprawy jakości produktów [Boguta 2011, Stoma 2013]. Zapewnienie jakości owoców i warzyw jest realizowane dzięki inwestycjom w nowoczesne technologie produkcji i przechowywania płodów oraz przygotowania ich do obrotu, a także poprzez wdrażanie systemu integrowanej produkcji, systemu HACCP i standardów jakości, takich jak GlobalG.A.P., IFS, BRC. Stosowanie przez organizacje metod oraz narzędzi zarządzania jakością jest obecnie warunkiem koniecznym odniesienia sukcesu [Kafel i Sikora 2013]. Zachowanie zaś systematycznego rozwoju organizacji wymaga ciągłego doskonalenia i uczenia się [Łukasiński i Sikora 2009]. W zmiennym otoczeniu, które jest immanentną cechą naszej rzeczywistości, procesy dostosowawcze organizacji powinny być ciągłe oraz kompleksowe [Lisiecka 2012].

Celem pracy jest charakterystyka grup i organizacji producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów działających w Polsce w latach 2004–2017 w zakresie wdrażania i certyfikacji standardów i systemów jakości. Określono liczbę i rodzaj posiadanych certyfikatów jakościowych w grupach i organizacjach producenckich zróżnicowanych ze względu na formę prawną, liczbę członków, okres powstania, profil produkcji, położenie w kraju, kierunki sprzedaży oraz strukturę własności.

MATERIAŁ I METODY

Badania przeprowadzono na podstawie informacji uzyskanych od grup i organizacji producentów. Badaniami objęto wszystkie grupy i organizacje producentów owoców, warzyw, grzybów i ziół w Polsce. Listę 342 grup i organizacji producentów działających w sektorze pozyskano z rejestru prowadzonego przez Agencję Rynku Rolnego [www.arr.gov.pl], według stanu na dzień 31 marca 2017 r. Ponadto korzystano z informacji zamieszczonych na stronach internetowych badanych podmiotów. Informacje te były weryfikowane i uzupełniane wywiadem telefonicznym, który przeprowadzono w 2017 r. W trakcie wywiadów uzyskano informacje o kierunkach sprzedaży produktów (sprzedaż w kraju lub eksport) oraz liczbie i zakresie wdrożonych i certyfikowanych systemów i standardów jakości. W badaniu uwzględniano posiadanie certyfikatów jakościowych, takich jak: integrowana produkcja (IP), GlobalG.A.P., HACCP, IFS, BRC, oraz innych, jak: Tesco Natures Choice (TNC), produkcja ekologiczna, ISO 9001, ISO 22000, Quality Standard (QS). 21 podmiotów odmówiło udziału w telefonicznym badaniu ankietowym. Przedstawiciele 3 podmiotów udzielili odpowiedzi drogą elektroniczną. Na przestrzeni lat 2004–2017 42 grupy i organizacje zaprzestały prowadzenia działalności. Łącznie uwzględniono w wynikach badań odpowiedzi uzyskane od 279 grup i organizacji producentów owoców, warzyw, grzybów i ziół. Osobami ankietowanymi byli prezesi lub członkowie badanych grup i organizacji. Dobór interlokutorów reprezentujących dany podmiot był przypadkowy z powodu ograniczonej dostępności do badanych firm. W charakterystyce grup i organizacji producentów uwzględniono informacje o liczbie i zakresie wdrożonych i certyfikowanych systemów i standardów jakości.

Analizowano dane o systemach i standardach jakości w grupach i organizacjach producentów zróżnicowanych ze względu na: formę prawną, liczbę członków, okres powstania, profil produkcji, położenie w kraju, kierunki sprzedaży i strukturę własności. Zgodnie z uzyskanymi informacjami brak jest takiej charakterystyki grup i organizacji producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów w Polsce.

WYNIKI I ICH ANALIZA

Wśród krajowych systemów jakości wdrażanych na etapie produkcji podstawowej najbardziej popularny jest system integrowanej produkcji. Wdrożony i certyfikowany system integrowanej produkcji ma 32% badanych grup i organizacji producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów w Polsce. System zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności HACCP certyfikowało 25,2% badanych grup i organizacji, a standard GlobalGAP 63,5%. Systemy jakości znacznie częściej były wdrażane i certyfikowane w grupach i organizacjach producentów zajmujących się produkcją owoców i warzyw, powstałych po 2006 r., zrzeszonych w formie spółki z.o.o., w których w strukturze własności 100% członków stanowili producenci, oraz częściej przez grupy i organizacje prowadzące sprzedaż produktów w kraju (tab. 1). System integrowanej produkcji był wdrażany częściej w grupach i organizacjach zajmujących się produkcją owoców niż warzyw (odpowiednio 92,3% i 58,7%), o liczbie członków 21–100 (57,7%), powstałych po 2006 r. (67,3%), w których członkami w 100% byli producenci (92,3%). Z uwagi na brak opracowanych metodyk integrowanej produkcji dla grzybów i ziół żadna z grup i organizacji producentów tych produktów nie miała certyfikowanego systemu integrowanej produkcji. Poza systemem integrowanej produkcji pozostałe wyróżnione systemy i standardy jakości częściej są wdrażane w małych grupach i organizacjach producentów liczących do 6 członków (tab. 1). Standard GlobalGAP w jednakowym stopniu wdrażały grupy i organizacje producentów zarówno owoców, jak i warzyw (odpowiednio 66,7 i 64%), częściej małe organizacje, liczące do 6 członków, zorganizowane w formie spółki z.o.o., powstałe po 2006 r., mające w strukturze własności wyłącznie producentów. Grupy i organizacje producentów grzybów i ziół, na tle uwzględnionych w badaniu standardów jakości, częściej miały wdrożony system zarządzania jakością i bezpieczeństwem żywności HACCP oraz standard jakości ISF (odpowiednio 11,6 i 14,3%). Może to wynikać z kierunków zbytu tych produktów oraz wstępnego ich przetwórstwa w grupach i organizacjach producentów.

Certyfikaty innych systemów i standardów jakości, takie jak: Tesco Natures Choice, produkt ekologiczny, ISO 22000, ISO 9001 lub Quality Standard, w większości przypadków mają grupy i organizacje producentów zorganizowane w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (79,6%), liczące do 6 zrzeszonych gospodarstw (40,7%), powstałe po 2006 r. (68,5%), prowadzące sprzedaż zarówno w kraju (94,3%), jak i za granicą (85,7%), (tab. 1).

Tabela 1. Udział procentowy* grup i organizacji producentów owoców, warzyw, grzybów i ziół mających certyfikowane systemy jakości w poszczególnych segmentach (%)

Table 1. Percentage* of groups and organizations of producers of fruit, vegetables, mushrooms and herbs with certified quality systems at segments (%)

Wyróżnione segmenty Featured segments		IP	GlobalGAP	HACCP	IFS	BRC	Inny** Other**
Forma prawna Legal form	spółka z o.o. private Limited Company	80,8	87,1	84,9	78,6	82,1	79,6
	pozostałe formy prawne other legal forms	19,2	12,9	15,1	21,4	17,9	20,4
Liczba członków Number of members	do/ to 6	23,1	39,8	43,0	38,1	41,8	40,7
	7–20	3,8	24,7	23,3	26,2	23,9	20,4
	21–50	29,8	20,4	18,6	21,4	19,4	18,5
	51–100	27,9	11,3	11,6	9,5	9,0	16,7
	powyżej/ over 100	15,4	3,8	3,5	4,8	6,0	3,7
Profil produkcji Production profile	owoce/ fruits	92,3	66,7	68,6	66,7	70,1	72,2
	warzywa/ vegetable production	58,7	64,0	62,8	71,4	67,2	66,7
	grzyby lub zioła/ mushrooms or herbs	0	9,7	11,6	14,3	7,5	3,7
Czas powstania Foundation time	przed/ before 2004 r.	15,4	12,5	14,0	21,4	16,7	16,7
	2004–2006	17,3	13,0	14,0	11,9	12,1	14,8
	po/ after 2006 r.	67,3	74,5	72,0	66,7	71,2	68,5
Kierunek sprzedaży Direction of sale	sprzedaż krajowa domestic sales	97,6	97,0	95,5	95,7	95,8	94,3
	eksport/ export	83,5	80,2	86,6	95,7	93,8	85,7
Struktura własności Ownership structure	tylko producenci only producers	92,3	82,8	80,2	81,0	74,6	81,5
	udział innej firmy participation of another company	7,7	17,2	19,8	19,0	25,4	18,5
Ogółem/ Total		32,0	63,5	25,2	8,6	18,0	13,2

* Liczba grup i organizacji w segmencie w ramach danego systemu jakości = 100%

*Number of groups and organisations in the segment within a given quality system = 100%

** Inny: Tesco Nature Choice (TNC), produkcja ekologiczna, ISO 9001, ISO 22000, Quality Standard (QS)

** Other: Tesco Nature Choice (TNC), organic production, ISO 9001, ISO 22000, Quality Standard (QS)

W badanych grupach i organizacjach producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów w Polsce potwierdzeniem wdrożenia systemu, standardu lub normy jakości jest ogółem 427 certyfikatów jakościowych. W ujęciu terytorialnym największy odsetek liczby certyfikatów jakościowych mają grupy i organizacje położone w województwie mazowieckim (42,9%), a w dalszej kolejności wielkopolskim (10,8%) oraz lubelskim (8%). Średnio co najmniej dwa certyfikaty jakościowe mają grupy i organizacje z województwa lubuskiego oraz śląskiego (tab. 2).

Tabela 2. Certyfikaty jakości w grupach i organizacjach producentów owoców, warzyw, grzybów i ziół według województw

Table 2. Quality certificates in groups and organizations of producers of fruits, vegetables, mushrooms and herbs by voivodships

Województwo Voivodeship	Liczba certyfikatów jakości* Number of quality certificates*	% w Polsce % in Poland	Średnia liczba certyfikatów jako- ści* na 1 grupę lub organizację Average number of quality certificates * per 1 group or organization
Śląskie	8	1,9	2
Wielkopolskie	46	10,8	1
Podkarpackie	11	2,6	1,8
Zachodniopomorskie	1	0,2	1
Łódzkie	31	7,3	1,6
Świętokrzyskie	23	5,4	1,8
Pomorskie	8	1,9	1
Lubelskie	34	8,0	1,2
Dolnośląskie	15	3,5	1,5
Małopolskie	17	4,0	1,5
Kujawsko-pomorskie	28	6,6	0,7
Opolskie	5	1,2	1
Warmińsko-mazurskie	3	0,7	1
Podlaskie	2	0,5	2
Mazowieckie	183	42,9	2
Lubuskie	12	2,8	2,4
Razem/ Total	427	100	1,5

* Certyfikaty systemów jakości takich, jak: IP, GlobalGAP, HACCP, BRC, IFS

* Certificates of quality systems like: IP, GlobalGAP, HACCP, BRC, IFS

Mazowieckie jest wiodącym województwem pod względem liczby certyfikowanych systemów i standardów jakości wśród grup i organizacji producentów. Województwo to przoduje w kraju również pod względem produkcji owoców i warzyw oraz liczby grup i organizacji producentów tych produktów (rys. 1). Najbardziej popularny w tym województwie jest system integrowanej produkcji (46,2%). Brak jest certyfikacji tego systemu wśród gospodarstw zrzeszonych w grupach i organizacjach producentów w województwie śląskim, zachodniopomorskim, dolnośląskim oraz podlaskim (tab. 3). Najniższy odsetek wdrożenia i certyfikacji standardu GlobalGAP w grupach i organizacjach

producentów odnotowano w województwach zachodniopomorskim (0%), warmińsko-mazurskim oraz podlaskim (0,5%), a także śląskim i podkarpackim (1,1%). W województwach tych produkcja owoców i warzyw jest stosunkowo niewielka, tak jak liczba grup i organizacji producentów (rys. 1). Certyfikacji systemu HACCP nie odnotowano w grupach i organizacjach producentów w województwach opolskim oraz warmińsko-mazurskim, a w województwach zachodniopomorskim, podlaskim i lubuskim ma go tylko w 1,2% grup i organizacji. Z przepisów prawa wynika, że wdrożenie zasad systemu HACCP jest obowiązkowe w sektorze żywnościowym, na wszystkich etapach produkcji, przetwórstwa i dystrybucji żywności, poza produkcją podstawową, zaś certyfikacja tego systemu jest dobrowolna [Czernyszewicz 2012]. Certyfikowanego standardu IFS nie mają grupy i organizacje producentów z województw zachodniopomorskiego, dolnośląskiego, małopolskiego, opolskiego, warmińsko-mazurskiego oraz podlaskiego (tab. 3). Może to wskazywać, że grupy i organizacje producentów z tych województw nie eksportują swoich produktów do sieci handlowych w Niemczech, Francji czy we Włoszech. Grupy i organizacje producentów z województw: śląskiego, zachodniopomorskiego, opolskiego oraz podlaskiego nie mają certyfikowanych standardów BRC oraz innych, jak TNC, QS, systemy według norm ISO 9001, ISO 22000 czy produkt ekologiczny (tab. 3).

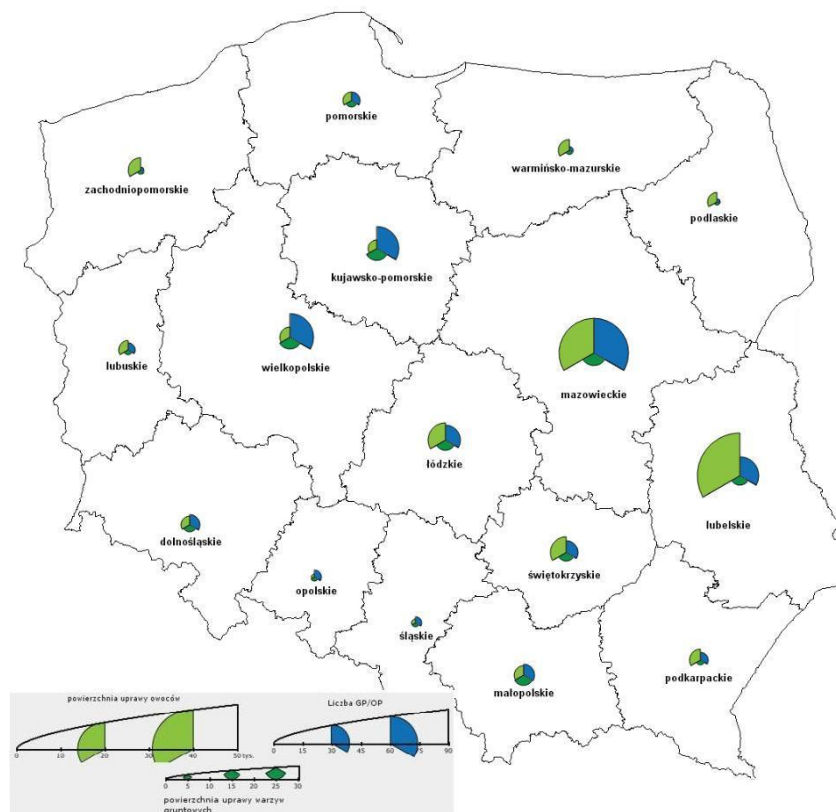
Tabela 3. Odsetek grup i organizacji producentów owoców, warzyw, grzybów i ziół mających certyfikowany system jakości według województw
Table 3. Percentage of groups and producer organizations of fruits, vegetables, mushrooms and herbs having certified quality system by voivodeship

Województwo Voivodeship	IP	GlobalGAP	HACCP	IFS	BRC	Inny* Other*
Śląskie	0,0	1,1	3,5	2,4	0,0	0,0
Wielkopolskie	7,7	14,0	12,8	14,3	17,9	13,0
Podkarpackie	1,0	1,1	2,3	2,4	3,0	5,6
Zachodniopomorskie	0,0	0,0	1,2	0,0	0,0	0,0
Łódzkie	8,7	8,1	3,5	7,1	11,9	9,3
Świętokrzyskie	7,7	4,8	3,5	2,4	1,5	1,9
Pomorskie	1,9	1,6	3,5	2,4	1,5	7,4
Lubelskie	8,7	9,1	9,3	9,5	10,4	13,0
Dolnośląskie	0,0	3,2	7,0	0,0	1,5	3,7
Małopolskie	4,8	4,3	2,3	0,0	1,5	1,9
Kujawsko-pomorskie	9,6	10,2	11,6	14,3	11,9	9,3
Opolskie	1,0	2,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	1,0	0,5	0,0	0,0	1,5	0,0
Podlaskie	0,0	0,5	1,2	0,0	0,0	0,0
Mazowieckie	46,2	37,1	37,2	40,5	35,8	31,5
Lubuskie	1,9	2,2	1,2	4,8	1,5	3,7
Razem/ Total	100	100	100	100	100	100

*Inny: Tesco Nature Choice (TNC), produkcja ekologiczna, ISO 9001, ISO 22000, Quality Standard (QS)

*Other: Tesco Nature Choice (TNC), organic production, ISO 9001, ISO 22000, Quality Standard (QS)

Może to wynikać ze stosunkowo niewielkiej powierzchni, a co się z tym wiąże i produkcji owoców i warzyw w tych województwach, sprzedawanych przez kanały zbytu niewymagające wdrożenia wymienionych systemów i standardów jakości (rys. 1). Należy zauważyć, że certyfikacja tych standardów i systemów jakości jest dobrowolna, poza produkcją ekologiczną.

Rys. 1. Liczba istniejących grup i organizacji producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów oraz powierzchnia uprawy warzyw gruntowych, drzew i krzewów owocowych i plantacji jagodowych w poszczególnych województwach w 2015 r. w Polsce.

Opracowanie własne na podstawie danych GUS i ARiMR

Fig. 1. Number of existing groups and organizations of producers of fruits, vegetables, mushrooms and herbs as well as area of vegetable cultivation, fruit trees and bushes and berry plantations in particular voivodeships in 2015 in Poland.

Own study based on GUS and ARiMR data

WNIOSKI

Z badań wynika, że wśród polskich grup i organizacji producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów wdrożony, utrzymany i certyfikowany jest co najmniej jeden system lub standard jakości, najczęściej jest to standard GlobalGAP oraz system integrowanej

produkcji. Małe grupy i organizacje producentów, zrzeszające do 6 gospodarstw, najczęściej wdrożyły i certyfikowały jeden lub kilka spośród standardów i systemów, jak: GlobalGAP, HACCP, IFS, BRC, lub innych, takich jak: TNC, QS, ISO9001, ISO22000, produkt ekologiczny. System integrowanej produkcji wdrożyły i certyfikowały głównie średnie grupy i organizacje producentów, liczące od 21 do 50 gospodarstw, z wyłączeniem tych produkujących zioła i grzyby. W Polsce największy odsetek grup i organizacji producentów owoców, warzyw, ziół i grzybów mających certyfikowany system jakości znajduje się w województwach mazowieckim oraz wielkopolskim i lubelskim. Największy odsetek certyfikowanych systemów jakości mają grupy i organizacje producentów powstałe po 2006 roku.

PIŚMIENNICTWO

- Boguta W., 2011. Konieczność koncentracji grup i organizacji producentów owoców. Mat. XXXI Międzynarodowego Seminarium Sadowniczego nt. „Prognoza wielkości zbiorów, potrzeby i opłacalność produkcji owoców w kraju w najbliższych latach”, Limanowa, 4–5 marca, 67–74.
- Czernyszewicz E., 2012. Wybrane zagadnienia zarządzania jakością, środowiskiem oraz bezpieczeństwem i higieną pracy w ogrodnictwie. Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie, 7–33.
- Czernyszewicz E., Pawlak J., 2012. Integracja w ogrodnictwie – uwarunkowania, korzyści i bariery. W: E. Skrzypek (red.), Zintegrowany system zarządzania w organizacjach. Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą, Wyd. Ekonomiczny UMCS, Lublin, 313–332.
- <http://www.ar.gov.pl/organizacje-producentow/4459-rejestr-prezesa-arr> (dostęp: 24 kwietnia 2017).
- Kafel P., Sikora T., 2013. Wykorzystanie metod i narzędzi zarządzania jakością w przedsiębiorstwach branży spożywczej. Żywn. Nauka Technol. Jakość 1(86), 204–216.
- Lisiecka K., 2013. Systemy zarządzania jakością produktów. Metody analizy i oceny. Pr. Nauk., Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach.
- Łukasiński W., Sikora T., 2009. Ciągłe doskonalenie – praktyczna realizacja zasady ISO 9001. Probl. Jakości 10, 35.
- Stoma M., 2013. Grupy producentów rolnych – uwarunkowania i funkcjonowanie. Wyd. Q&R Polska Sp. z o.o., Lublin.

Źródło finansowania. Praca została sfinansowana przez MNiSW w ramach działalności statutowej Uniwersytetu Przyrodniczego w Lublinie z funduszu przeznaczony na finansowanie badań naukowych służących rozwojowi młodych naukowców i uczestników studiów.

Summary. Legal and market conditions make quality and quality management issues in horticulture important to all market participants in horticultural products. Quality assurance of fruits and vegetables is achieved through the implementation of systems and quality standards. The purpose of the work is to determine the number and type of qualitative certificates held in groups and organizations of producers differentiated by legal status, number of members, date of establishment, production profile, location in the country, directions of sale and ownership structure. Research shows that the most popular quality standard implemented and certified in horticultural product groups and organizations is GlobalG.A.P.

Key words: producer groups, producer organizations, fruits, vegetables, quality systems

Otrzymano/ Received: 14.07.2017
Zaakceptowano/ Accepted: 30.12.2017